

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

**מצות תקיעה
בחצוצרות**

- שסו -

נמסר בש"ק פרשת בהעלותך ה'תשע"ד

ברכת מזל טוב לבבית שלוחה בזה למו"ר הגאון המופלא כארי
ישאג, מרביץ תורה לעדרים
ר' אריאב עוזר שליט"א
ראש ישיבת אתרי
ונוות ביתו תליט"א לרגל נישואי בתו תחי'. יה"ר שירונו רב נחת
מכל יוצאי חלציהם "וקול רינה וישועה ישמע באהלי צדיקים".

בש"ק פרשת שלח יחל השיעור בשעה 5:45 אחה"צ בביהכ"ס אהל שרה ויהיה בענין:

כלאיים בציצית

מנחה בשעה 5:25

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

מצות תקיעה בחצוצרות

[הקשיים בהגדרת הרמב"ם מצות תקיעת הצוצרות]

א הרמב"ם (בספר המצוות, עשה נט) במנותו מצות תקיעה בחצוצרות על הקרבנות, לא הזכיר אלא תקיעה במועדים ובראשי חודשים, ככתוב בקרא. וכן בחיבורו הגדול (כלי המקדש ג,ה) כתב: בימי המועדות כולם ובראשי חודשים היו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן. אמנם מבואר במשניות (תמיד פ"ז וערכין פ"ב) ובסוגיות הגמרא בכמה מקומות (ערכין ד יא ור"ה כט) שבכל יום ויום היו תוקעים במקדש בחצוצרות על התמידים ועל שאר קרבנות ציבור שקבוע להם זמן, וכבר הקשה בספר החינוך (שפד) על הרמב"ם שלא הזכיר בבאור המצוה אלא תקיעה במועדים ובראשי חודשים. וצדד בדעתו שבשאר הימים אף הלויים תוקעים, ורק במועדים ובר"ח המצוה בכהנים דוקא. וחילוק זה נראה דחוק ביותר בדעת הרמב"ם שהרי בהלכות תמידין ומוספין (ו,ו) בפירוש סדר עבודת התמיד, הזכיר תקיעה בחצוצרות על קרבן התמיד, ושם כתב (עפ"י המשנה שלהי תמיד) ששני כהנים היו תוקעים. הרי מבואר שגם התקיעה שבכל יום היתה נעשית על ידי כהנים כפשטיה דמלתא.

והנה, הקושיא על השמטת הרמב"ם בספר המצוות, היה אפשר ליישבה על פי מה שהשריש הרמב"ם בשרשים המקדימים לספר המצוות (שרש שני) שאין למנות במנין המצוות דברים הנלמדים ב"ג מדות או בריבוי הגם שהם מדאורייתא, וא"כ יש לומר שכן נקט גם כלפי מצוות שעיקרן מפורש בתורה ונמנות בתרי"ג, הדינים הבאים מדרשה שאינם מפורשים, לא כללם בפירוש המצוה, ולכך לא חש להזכיר אלא תקיעת המועדים וכן התקיעות שבשעת צרה המפורשות אבל לא התקיעות שבכל קרבן ציבור הקבוע לו זמן דאתו מריבויא דקרא.

[דרך הרמב"ם בהגדרת המצוה, להתייחס רק לדין המפורש בכתוב ולא הלמד בדרשה]

הר"ע שכן דרכו, שהרי במצות לולב כתב הרמב"ם (בעשה קסט) שצונו ליטול לולב ולשמוח בו לפני ה' שבעת ימים. והרי ידוע שמצות לולב ביום הראשון מדאורייתא אף בגבולין, ומדוע לא הזכיר זאת הרמב"ם כשמגדיר המצוה. אך הנה בברייתא בסוכה (מג.) דריש ואזיל קרא ד'ולקחתם לכם...' ולקחתם - שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד, 'לכם' - משלכם, וכו' ראשון - אפילו בגבולין, ופרש"י לאו מריבויא דריש אלא מדלא פירש קרא מקדש משמע אפילו בגבולין. הרי נקט שמצות לולב ביום הראשון בגבולין היא פשטיה דקרא. ואולם הרמב"ם פירש כריהטת הברייתא שכולה דרשות, ונקט שאף זו דרשה היא אבל פשטיה דקרא קאי כולו על המקדש, ליקח ביום הראשון המינים כדי לשמוח בהם שבעה ימים לפני ה', וכן פירש הר"ע בסוכה שם. אם כן הרי חזינן שכך היא דרכו של הרמב"ם, להגדיר המצוה כפי הפשט המפורש, ועל כן הזכיר רק תקיעת המועדים וראשי חודשים.

א"א שזו ניחא רק לענין הגדרת המצוה וכוותרתה, אבל כשמפרט בה את ההלכות הרי דרכו להביא את הדינים המחויבים מהתורה, וכמו שנקט כן במצות לולב, שמפרש בהמשך דבריו שנתחייבנו ליטול ביום הראשון בגבולין, הגם שבהגדרת המצוה לא כתב אלא את המפורש, וכל שכן בחיבור היד שמבאר

א וע' בשיעור צג אודות השמטת הרמב"ם בספר המצוות מצות זכירת יציאת מצרים בכל יום.

את פרטי המצוה, ודאי כשמביא את עיקר המצוה היה לו לפרש שאר הלכותיה ודיניה, ואילו בהלכות כלי המקדש פ"ג בהביאו מצות התקיעה, לא הזכיר אלא תקיעת המועדים וראשי חודשים, ורק בפרק ז בפירוטו את תפקידי הממונים שבמקדש, הזכיר (בה"ה) כבדרך אגב את התקיעות שעל התמיד, וכן בהלכות תמידין הביא זאת בסדר התמיד כנ"ל, ואילו במקום עיקר המצוה לא הזכיר מאומה מתקיעות אלו. הלא דבר הוא.

עוד צריך להבין מה שהכליל הרמב"ם במצוה אחת את התקיעה במלחמה ובשעת צרה, עם התקיעה במועדות, ולכאורה שתי מצוות שונות הן; זו בשעת שמחה במקדש ועל הקרבן וזו בשעת מלחמה וצרה בלא קשר לקרבן ולמקדש. וכבר תמה על כך המגיד-משנה (ריש הלכות תעניות).

[שני גדרים ובחינות בתקיעות; תקיעה הבאה מחמת הזמן, מועד או מלחמה, ותקיעה שהיא מדיני הקרבן שהיא בכלל דין שירה]

ב והנה בגמרא ערכין (יא): נסתפקו האם עולת נדבת ציבור טעונה שירה אם לאו, ונסתפקו בקרא ד'עולותיכם' שנאמר בתקיעת החצוצרות, האם כולל עולות נדבה. ואף דהספק הוא לענין שירה וא"כ מה ענין האי קרא דמיירי בתקיעת הכהנים בחצוצרות לשירת הלויים. ופרש"י דתקיעה בחצוצרות היינו שירה (וכן מבואר מרש"י שם יא. ד"ה שירה). ופירש הגרי"ז (בהל' קרבן פסח) דתקיעה בחצוצרות ושירת הלויים חד דינא הוא, שכך היא המצוה להיות הכהנים תוקעים בחצוצרות והלויים מדברים בשיר (וכן הוכיח מהאי סוגיא האבני-נזר או"ח כו, יד; כו, ג).

והנה בדין שירת הלויים על הקרבן, הוכיח בשו"ת אבני נזר (או"ח כו) דלרבי מאיר הסובר (בערכין שם) שהשיר מעכב את הקרבן (וכן יש שנוקטים להלכה), אין השיר מצוה לעצמה אלא דין הוא מדיני הקרבן וממכשיריו. נמצא מבואר א"כ שתקיעת החצוצרות על הקרבן, מדיני הקרבן היא ואינה דין בפני עצמו, שהרי בת בקתא היא עם שיר הלויים שהוא מדיני הקרבן. וכבר ייסד הרמב"ם (בשורש הי"ב) שאין ראוי למנות חלקי המצוה הפרטיים כמצוות לעצמם, וכמו נסכים הבאים עם הזבח שאינם נמנים כמצוה לעצמה, וכן אתה אומר בדין שירה, וא"כ אף תקיעת החצוצרות שעל הקרבנות שהיא דין אחד עם השירה, אינה נמנית כמצוה לעצמה מפני שאינה אלא ממכשירי הקרבן ודיניו. ואכן איתא בירושלמי (תענית?) שתקיעת החצוצרות מעכבת הקרבן [דלא כהספרי], ופירש האבנ"ז שזוהו אליבא דר"מ שהשירה מעכבת בקרבן.³

ב ע"ש ובס"י כו וס"י תקלה ובי"ד שמי. יא. וע"ע לקוטי הלכות ערכין ופנ"י וט"ר ר"ה ל.

ג ומ"מ אף לדעת האומרים שתקיעה אינה מעכבת אף לר"מ (כן נקט החקיר לב) י"ל שייכת למצות השיר אלא שנאמרה לכתחילה ולא לעכב. וכן צדד הנצי"ב בפירושו לספרי. [צ"ע שהרמב"ם (בשורש יב) במנותו את חלקי הקרבן הכלולים במצות הקרבן ואינם נמנים לעצמם, הזכיר כל עבודות הקרבן ונסכים ולא הזכיר שירה, ואף מנה (בעשה כג) מצות שירת הלויים עם נעילת שערים במצוה לעצמה - מצות הלויים לעבוד במקדש. ומשמע שהשירה היא [ע"פ ג] מצוה לעצמה. [גם לפי סוגית הגמ' בערכין עולה דרשאים לשיר בלא קרבן, אמנם הרמב"ם השמיט זאת]. וא"כ קשה מדוע לא מנה תקיעת הכהנים בחצוצרות על הקרבן כשם שנהג מצות הלויים לשיר ולנעול שערים. וצ"ל כנ"ל משום שהוא דין גנדרש ואינו מפורש בכתוב (וע' גם בלקוטי הלכות ע"מ"ס תמיד ע"מ' 82). ומה שלא פירש בהל' כלי המקדש, צ"ל שסמך על מש"כ בהל' תו"מ וכמוש"כ החזו"א סוף ערכין, ובפרט שתקיעות אלו ענין לעצמה היה לו טעם לקבוע בפני עצמן, וכפי האמור בפנים. ובמנ"ח (שפד, 1) צדד בדעת הרמב"ם דתקיעת חצוצרות שבכל יום אינה אלא מדורבנן, ותלה זאת במחלוקת תנאים בספרי. ע"ש. אך מפשט הסוגיות בערכין ד יא נראה שהוא דאורייתא וכמו שנקט החזו"א שם. וע"ע חודשי הגרי"ס סוכה נג וח"ב ערכין יא.

התקיעה בשבת, תקיעת חובת הקרבן, שאין השבת זמן זיכרון

ובן מה שריבו (בספרי) מ'ביום שמחתכם' אלו השבתות, הוא מדיני הקרבן ולא משום הזמן, שענין הזכרון לא מצאנוהו אלא בימים טובים וראשי חודשים, וכמו שכתב הלבוש (מובא במשנ"ב תפז סקט"ו) שלכך אין מזכירים יום השבת ב'עלה ויבוא' כי ענין תפילה זו היא להעלות זכרוננו לטובה לפניו, וזה אמור רק בימי שמחה ומועד כדכתיב בקרא, לא בשבת.¹

[דקדוקי לשונות הרמב"ם]

בזה מדוקדקים לשונות הרמב"ם; בהגדרת המצוה בתחילת הלכות תעניות כתב הרמב"ם: 'לצעוק [ויש גורסים גם 'להתענות'] לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבוא על הציבור', וכבר הקשו הלא המצוה מדאורייתא היא תקיעת החצוצרות ואילו התפילה או התענית אינה מעיקר המצוה, אך כבר ייסד הגר"ח (ומבואר הדבר בדברינו בכמה וכמה מקומות²) ששני גדרים יש במצוה: מעשה המצוה וקיום המצוה, וברמזי המצוות מגדיר הרמב"ם את קיום המצוה ואילו בגוף ההלכות מגדיר את מעשה המצוה, והרי לפי האמור הדברים מבוארים בדקדוק, שהרי כאמור ענין מצות התקיעה וקיומה בתענית ובימי שמחה הוא בהעלאת הזכרון לפני ה', וזה מתקיים רק ע"י הזעקה [ככתוב באביה המלך: 'ויצעקו לה' והכהנים מחצרים בחצוצרות'. עפ"י הנצי"ב], ואילו מעשה התקיעה כשלעצמו אינו הקיום, ולכך רק בגוף המצוה כתב 'מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות', משא"כ ברמזים שמגדיר את קיום המצוה, זהו ע"י הזעקה בלבד.³

[מצות הציבור או מצות הכהנים]

עוד מדויקת לשונו בספר המצוות 'ציונו' ולא 'נצטוו הכהנים' כפי שכתב לענין מצוות הנוהגות בכהנים. ובספר החינוך מפורש שהתקיעה מצות הכהנים היא ואם לא תקעו - ביטלו הכהנים מצוותם, אך בדעת הרמב"ם אין נראה כן. והדבר מבואר לפי האמור, וזאת על דרך מה שפירש הגרי"ז מה שבכל קרבנות ציבור משמע מלשון הרמב"ם שהמצוה היא על ישראל, ואילו בהקטרת קטורת כתב שנצטוו הכהנים להקטיר. ופירש דקרבנות ציבור הלא עניינם לכפרה ולריצוי על הציבור, על כן המצוה מוטלת על ישראל שהם המביאים את הקרבן, רק הכהנים מקריבים עבורם, וכגון חטאת יחיד שהיא מצוה פרטית המוטלת על החוטא, והכהן אינו אלא מקריב בשבילו, משא"כ מצות הקטרת קטורת עיקרה הוא מעשה ההקטרה ולא הריצוי [אם כי

ד וכן מבואר בעירובין מ. ברש"י ובתוס' גבי 'זכרון אחד עולה לכאן ולכאן' דבר"ה ור"ח נאמר 'זכרון' בקרא, והביאו קרא דחצוצרות. ובשפ"א שם הקשה הלא דרשו בספרי מ'ביום שמחתכם' שבתות, ולפי האמור ניחא. אכן גם אי נימא שיש בשבת ענין זכרון, נראה שאין זה עיקר ענינו של יום, משא"כ מועדים ור"ח המפורשים בכתוב, עיקר ענינם לזכרון (ע' בלשון הריטב"א שם), אפשר מפני שהם זמני התחלה ופרק חדש.
ברש"י אור לצינו (ח"ג יח, ג) חידש שהחיות בימים הזכרון' בתפילת הרגלים יצא כיון דכתיב בקרא 'זהו לכם לזכרון' (ואין משמע כן מכמה פוסקים). ולכאן' לדבריו ה"ה בר"ח דכתיב בהאי קרא, אבל בשבת ודאי לא יצא, דאין ענינה זכרון.

ה ע' בשיעור ב אות ד ובשיעור ו אות ב ועוד.

ו יתכן שהתקיעה גופא נכללת בזעקה שהרי באה עם התפילה ומשולבת בה, וכמו שהוכיחו לענין תקיעת שופר ברה"ש יש בה חפצא דתפילה. ובשניהם נאמרה לשון 'תרועה' שנכלל בה גם לשון השמעת קול גדול בפה כדכתיב קראי טובא (גם קרוב בלשון להתעוררות הלב), משא"כ 'תקיעה' המתייחסת רק לכלי.

אך כל זה לענין התקיעה שעל כל הקרבנות, אבל התקיעה המפורשת בתורה שנאמרה בימי מועד ושמחה, נקט הרמב"ם שהיא תקיעה שהזמן מחייבה ואינה פרט מפרטי הקרבן [ומ"מ זמנה להעשות בשעת עשיית הקרבן, אבל אינה מדיני הקרבן], ויגיד עליו רעו - התקיעה שבשעת מלחמה שאינה קשורה כלל לקרבן אלא לזמן צרה, ועל כן מנה הרמב"ם תקיעות המועדות עם התקיעות שבמלחמה כמצוה אחת, שבשתייהן הזמן מחייב את התקיעה [וגם ענין אחד לשתייהן כדלהלן], אבל אילו היתה תקיעת המועדות דין מדיני הקרבן, ודאי אין מקום להכלילה עם תקיעת מלחמה שאינה שייכת כלל למקדש.

[ישוה דברי הרמב"ם]

והשתא מיתרצן שלש הקו' זכ"ז; הרמב"ם בבארו את עיקר המצוה, בספר המצוות ובהל' כלי המקדש, הזכיר רק את המפורש בכתוב, ללמדנו שגדר המצוה הוא לתקוע בזמן מלחמה וצער ובזמני שמחה ומועד. זה גם הטעם שמנה את תקיעת המלחמה כאחת עם תקיעת המועדים, שגדרן וענינן אחד הוא וכדלהלן. ואולם התקיעה הנוהגת בכל קרבן ציבור אין מקומה כאן אלא בהלכות תמידין ומוספין, ללמדנו בא מסידור דבריו וממיקומם (כפי שהשריש הגר"ח מוולאז'ין בספר חוט המשולש. וכמליצת המרכבת-המשנה בהקדמתו דבמשנה תורה לכו"ע דרשין סמוכין) שדין זה נפרד וחלוק בענינו מזה האמור במפורש, שהוא דין מדיני הקרבנות שכל קרבן ציבור הקבוע לו זמן מטעין תקיעה בחצוצרות, ואינו מדיני הזמן הגורם כמו התקיעה בזמן מלחמה ומועד, ויש בדבר כמה נפקותות וכדלהלן.

[התקיעה הבאה מצד הזמן, ענינה להעלות זכרונם של ישראל לפני הקב"ה בזמנים הצריכים זכרון]

ו להטעים הענין שהכליל תקיעות המועדים והמלחמה במצוה אחת, הנה הפרי-מגדים (תקעה במ"ז) כתב עפ"י החינוך מפני שענינם אחד, לעורר כוונת הלב [לשון החינוך: 'לפי שהאדם מהיותו בעל חומר צריך התעוררות גדולה אל הדברים כי הטבע מבלי מעיר יעמוד כישן, ואין דבר יעוררהו כמו קולות הניגון, ידוע הדבר, וכל שכן קול החצוצרות שהוא הקול הגדול שבכל כלי ניגון. ועוד יש תועלת נמצא בקול החצוצרות לפי הדומה, מלבד ההתעוררות אל הכוונה, כי בכח הקולות יסיר האדם מלבו מחשבת שאר עסקי העולם ולא יתן לב באותה שעה כי אם בדבר הקרבן. ומה אאריך וידוע זה לכל אשר הטה אוזן לשמוע החצוצרות וקול שופר בכוונה']. אמנם אף בלא נתינת טעם הלא בקרא גופיה הדבר מבואר, דבתרוויהו כתיב ענין זכרון לפני ה', במלחמה - 'ונזכרתם לפני ה'א' ונושעתם מאיביכם' וביום שמחה ומועד - 'זהו לכם לזכרון לפני אלקיכם', וא"כ בעצם מצוה אחת היא, לתקוע בחצוצרות בזמנים שישראל צריכים זכרון לפני ה', ולכך באה התקיעה כדי להיזכר [וזאת ע"י עוררות הכוונה והסרת הבלי העולם כדברי החינוך], ומריבויא דקרא למדו תקיעות נוספות בכל קרבן ציבור הקבוע לו זמן, ובאלו אין שייכות לזמן הטעון זכרון אלא ענין אחר הוא, ענין שירה הנאמרת על הקרבן.

קורא בו 'לפני ה' אין איסור להקריב בבמה במקום אחר. והכי נמי תקיעת חצוצרות שנאמר בהן 'לפני ה' לא נהגו בנוב ובגבעון, על כן דרשו בספרי זוטא רק שילה ובית עולמים. אך דבר זה אמור רק בתקיעות שבשעת מלחמה ושבימי שמחה שנאמר בהן 'וזכרתם לפני ה'; 'זהו לכם לזכרון לפני אלקיכם', אבל התקיעות שעל הקרבנות שלא נאמר בהם 'זכרון' ו'לפני ה' הן נוהגות בכל זמן ככתוב בדה"י.¹

[שמא תקיעות התענית שאינן במקום המקדש, אינן בכהנים בדווקא]

וְלִפְנֵי דַמְסַתְפִּינָא אַמִּינָא בְּדֶרֶךְ אֲפֻשֶׁר לִישֵׁב בִּזְהַ דְּבַרֵּי הַרְמַב"ם שֶׁבְּכָל הַמְּקוֹמוֹת בְּהַלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת שֶׁכָּתַב לְתַקְוָע בְּחֻצְרוֹת, לֹא הִזְכִּיר שֶׁהַכֹּהֲנִים הִיוּ תוֹקְעִים, מִלְּבַד בְּפ"ד (הַלְכוֹת ט"ו-יז) כְּשֶׁמֵּתָאֵר אֶת תְּפִילַת הַתַּעֲנִיּוֹת בִּירוּשָׁלַיִם, כֵּתָב שֶׁהִיוּ מֵתַאֲסִפִּים בְּהַר הַבַּיִת וְהַכֹּהֲנִים תוֹקְעִים. וְהָרִי מְבֹאֵר בְּמִשְׁנֵה (פ"ב דְּתַעֲנִיָּת) שֶׁהִיא אֹמֵר 'תַּקְוָע הַכֹּהֲנִים תַּקְוָע' הָרִיעוּ בְּנֵי אֶהֱרָן הָרִיעוּ, וּמְדוּעַ הַשְּׂמִיט הַרְמַב"ם בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהַתַּקִּיעָה בְּכֹהֲנִים מִלְּבַד בְּסֹדֵר שֶׁבַהַר הַבַּיִת. אֲךָ אִם נֹאמַר בְּדַעַת הַרְמַב"ם שֶׁהַמְּצוּהָ מֵהַתּוֹרָה הִיא דוֹקָא 'לפני ה' [אם כי לא נִתְפַּרֵשׁ דְּבַר זֶה בְּרַמְב"ם, וְעַל כֵּן עֲדִיין הַדְּבָרִים צְרִיכִים בִּיסוּס] הָרִי י"ל שֶׁאִמְנָם בְּשֶׁאֵר הַמְּקוֹמוֹת אֵין צְרִיךְ כֹּהֲנִים דוֹקָא, וְרַק בְּהַר הַבַּיִת נֹקֵט הַרְמַב"ם שֶׁמֵּתִקִּיִּים בִּזְהַ 'לפני ה' [שֶׁלֹּכְךָ תוֹקְעִים שֵׁם בְּחֻצְרוֹת עִם הַשּׁוֹפָר כִּפִּי שֶׁדְּרָשׁוּ בְּגִמְרָא (ב"ר"ה כז.) מ'בְּחֻצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ ה'], וְרַק שֵׁם אִמּוּרָה מִצְוַת הַתּוֹרָה לְתַקְוָע ע"י הַכֹּהֲנִים דוֹקָא.²

[ישׁוב דברי הרמב"ן עפ"י החילוק הנ"ל בגדרי התקיעות]

ה' הרמב"ן (בספר המצוות שורש א) צדד לומר שהלל בימים טובים מדאורייתא, מפני שהוא בכלל השמחה שנצטוונו בה, ככתוב 'וביום שמחתכם ובמועדכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות' וכו', ונצטוונו שמחת השיר על הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה. ולכאורה דבריו תמוהים הלא בכל יום היו תוקעים על התמידין ועל שאר קרבנות ציבור שקבוע להם זמן ואין אומרים הלל. אך התירוץ הוא ככל הנ"ל, דשאני תקיעה שעל הקרבן שהיא מדין שירה שהקרבן טעון, מתקיעה שהזמן גרמה, משום שהוא יום שמחה.

יא חידוש הוא בדברי הנצי"ב לדרוש מנפשין דרשה שאינה בדרו"ל. ואף הספ"ז, מדהוצרך ליתור המקראות לשילה ולבית עולמים משמע דלא דריש מ'לפני ה' למעט נוב וגבעון, והרי פשטיה קרא ד'לפני ה' קאי אזכרון ולא על התקיעה. (יתכן דהא דאמרין כיון דלזכרון קאתי כלפנים הוא, סמך אהאי קרא, דהזכרון הוא 'לפני ה'). ולפי מה שהסיק הרמב"ן ב"ר"ה מבוואר דאפשר בחצוצרות או בשופר (וכ"מ במ"מ ריש הל' תעניות, והביאו המשנ"ב תקעו, א להלכה) וא"כ לא קשה מכל המקומות שהביא הנצי"ב שהיו תוקעין בחצוצרות הגם שלא היה זה בכנופיא דכל ישראל. ויתכן עוד שבזמן הבית נהגו בחצוצרות ולאחר החורבן שעברה כל שמחה לא נשתמשו בכלי שיר המשמחים אלא בשופרות (כע"ז כתב הגר"ד בנגיס בח"ב ס"ס ס"א, אלא שכתב כן בדעת הרמב"ם, ואין נראה). וע' בשבת לו. דמשחרב ביהמ"ק נשתנה שם הצוצרה ושופר ויתכן שזה מטעם הנ"ל שהחליפו את השימוש בחצוצרות בשעת תענית לשופרות. ומובן בזה מה שאמרו שם דנפ"מ לראש השנה ולא אמרו נפ"מ לתעניות, כי בזה אין נפ"מ דארבה עדיף ליקח מה שמכנים 'הצוצרה' היינו שופר וכדברי הגאונים.

יב וכן יש לפרש דברי הרמב"ם בסוף הל' חגיגה (ג,ד) גבי מצות הקהל שהיו תוקעים בחצוצרות בכל ירושלים כדי להקהיל את העם. ובתוספתא (פ"ד דסוטה) מבוואר שהכהנים היו תוקעים, ומדוע השמיט הרמב"ם כהנים. אך התוספתא שם מיידי בתקיעות שבהר הבית, במקום האסיפה עצמה, ואילו והרמב"ם מיידי בהקהלת העם בכל ירושלים ולכן לא פירש כהנים, דבכל העיר א"צ כהנים דוקא. [וע' פדר"א לח שבזמן עורא קבצו את כל הקהל אל היכל ה' והביאו שלש מאות כהנים ושלוש מאות תינוקות ושלוש מאות שופרות ושלוש מאות ס"ת בידם, והיו תוקעים והלויים משוררים ומזמרים ומנגנים את הכותיים. נראה שהכהנים היו תוקעים, שהיה זה בהיכל ה'].

הקטורת גם מכפרת על כמה דברים כמבוואר בגמ', אך הכפרה אינה מעיקר מצות הבאתה אלא מעשה ההקטרה הוא המצוה]. אף כאן אתה אומר: אין מעשה התקיעה עיקר המצוה אלא העלאת הריצוי והזכרון של ישראל, ושני הכהנים התוקעים אינם אלא פועלים עבור כלל הציבור, הלכך מצות ישראל היא ולא מצות הכהנים.¹

[אפשר שהתקיעות שמחמת הזמן, אין מצוותן אלא 'לפני ה']

ה' בספרי זוטא דרשו את האמור בתקיעת החצוצרות 'זהו לכם לחקת עולם לדרתיכם' - על שילה ובית עולמים. וכבר תמהו (ע' אמבוהא דספרי) על ככה, וכי בגלגל ונוב וגבעון לא תקעו, והלא מקראות מפורשים הם בדברי הימים שהיו תוקעים בחצוצרות בכל זמן.²

וְלִפְנֵי האמור אתי שפיר, שבמקראות בדה"י מדובר על התקיעות שהיו בכל יום ויום כדאיתא בקראי, ותקיעות אלו אכן נוהגות אף בזמן נוב וגבעון. ואילו דרשת הספרי-זוטא מתייחסת לתקיעות המפורשות בפרשה, בימי מועד ושמחה, שאלו אינן אלא בשילה ובית עולמים. אלא שגם באותם הימים תוקעים על הקרבן כשאר קרבנות ציבור אבל לא מצד הדין המיוחד לימי מועד. ולהלן יתבארו כמה נפקותות בדבר.³

וְטַעַם החילוק, דהנה הרמב"ן (רפ"ג דר"ה ובחדושים על מסכת תענית) עמד על דברי הגאונים שכתבו לתקוע בתעניות בשופר והלא חצוצרות כתיב בקרא. וכתב לחלק בין מקדש ומלחמה שכל ישראל תלויים בדבר, לצרות שאינן של הכלל כולו. והנצי"ב (בעמק הנצי"ב בפרשתנו, וכן בפירושו לתורה) הקשה על כך ממקומות שונים שנראה שהיו תוקעים בחצוצרות אף שלא בכנופיא. ותירץ באופן אחר: שבתקיעות החצוצרות נאמר 'לפני ה' דהיינו בבית המקדש או במקום הארון, שהיה יוצא עמהם למלחמה [ואולי גם הציץ ואורים ותומים היה יוצא מטעם זה, ע"ש] כמו שאמרו בספרי ובירושלמי.

וְכֹזֶה יֵישֵׁב הַנְּצִי"ב תְּמִיּהָת הָאֲחֵרוֹנִים (ע' מג"א תקעו, א) מה טעם אין נוהגים בזמן הזה בתקיעות אלו, כי המצוה מדאורייתא אינה אלא 'לפני ה' ורק מדרבנן נוהגת גם כשאין הארון עמהם, הלכך י"ל שלא תקנו חכמים אלא בצרת כלל ישראל או בארץ ישראל בלבד וכשהיא ברשותם, כסברות המובאות בפוסקים (ע' פמ"ג ומשנ"ב תקעו).⁴

וְהֵנָּה כבר כתב המאירי (במגילה י), ומקור הדבר בתוספתא (סוף זבחים) ובירושלמי (מגילה א, יב. וכן האריך המש"ח פר' ראה. וכן צדד מסברא דנפשיה השפ"א בזבחים קיט.), שהתנן הבמות ואיסורן תלויים בהימצאות ארון הקודש במקומו, דבשילה ובית עולמים שהיה הארון מונח שם - נאסרו הבמות, לא כן בנוב ובגבעון שלא היה הארון שם - הבמות מותרות, והיינו משום דכל זמן שאין אני

ז ע"ע כע"ז בשיעור רטז בענין מצות שמירת המקדש.

ח וע' כיו"ב ברמב"ן ר"פ תבא לענין ביכורים, מהספרי.

ט וכן נראה מסיפור דברי הרמב"ם בפ"ו מתמידין ה"ח.

י תתכן נפקותא נוספת לפי דעת הסוברים דבתמיד של בין הערבים ליכא תקיעות מדאורייתא (ע' אבנ"ז כו, ד בבאור דברי רב עמרם גאון, והראה מקורו מהוהו"ר) א"כ בנוב וגבעון לא היו תוקעין (ע"פ מדא"י) אלא בתמידין של שחר, משא"כ בשילה ובית עולמים בימי שמחה ומועד היו תוקעים בקרבנות היום אף שלא בשחר.

[התקיעות בערבי פסחים ובחנוכות העזרה]

בספרי זוטא דרשו מ'זעל זבחי' הנאמר בפרשה, לרבות שחיטת הפסח. ואכן מפורש במשנה (בפסחים סד) שהכהנים היו תוקעים בחצוצרות בזמן שחיטת הפסח, בשעת אמירת ההלל. וכן פסח שני טעון הלל כמו הראשון (כדתנן שם צה.).

והנה הגרי"ז הראה מכמה מקומות שההלל הנאמר בשחיטת הפסח על ידי הלויים יש בו קיום דין של שירה הנאמרת על הקרבן [וזהו דין נפרד מקריאת ההלל ע"י העם שבעזרה, לדעת רש"י], אלא שבכל קרבן נאמרת השירה בשעת הניסוך, ואילו בפסח שאין לו נסכים, נאמרה הלכה לומר השיר בשעת שחיטת הקרבן. והאריך הגרי"ז להוכיח שבכל י"ב ימים שהחליל היה מכה לפנייהם (כדתנן בערכין י), שהם שמונת ימי החג, יום טוב ראשון של פסח, יום טוב של עצרת, שחיטת פסח ראשון ושחיטת פסח שני - היתה נוהגת קריאת ההלל על הקרבן, והוא הוא שיר הלויים של אותם הימים, וכדאיתא בירושלמי (פ"ה דסוכה) על הכתוב השיר יהיה לכם וגו' ושמחת לבב כהולך בחליל, כל זמן שהחליל נוהג ההלל נוהג.

וי"ט לשאול הלא פסח קרבן יחיד הוא כדאמרינן ביומא (נא) ומה טעם אומרים עליו שירה. ובתורי"ד (בפסחים סד) כתב שהפסח קרבן ציבור הוא, וכוונתו דמשום דאתי בכנופיא הרי זה כקרבן ציבור כדאמרינן כן לענין הלכות מסוימות. ובספר מקדש דוד (כה, ג) הקשה התינח פסח ראשון, פסח שני דלא אתי בכנופיא מאי איכא למימר".

והנה התוס' בפסחים (סד) הקשו הלא אין אומרים שירה אלא על היין ואילו כאן מצינו שירה בלא נסכים. וכתבו דמצינו כן כשהיו מקדשים העזרות בשתי תודות ובשיר הגם שלא על היין, דדוקא בשעת הקרבה בעינן שירה על היין. ותירוצם צריך באור.

יג והרש"ש בפסחים צה נסתפק בקרבן פסח כשבא פחות מעשרה, שמה אין טעון הלל בעשייתו. ושמה סבר שאף פסח שני הבא בעשרה חשיב 'כנופיא'. ויש להעיר עוד מדברי המשל"מ (ק"פ א, ג - ע"י התוס' בובחים קיח) דאפילו פסח שני קרב בבמה הגם שלא בא בחבורה, מפני שבא מכה הראשון הריהו כמותו.

אך לפי האמור מצינו פשר לכל הענין; דין שירה בזמן שחיטת הפסח אינו מדיני הקרבן כשירה שבקרבנות ציבור, אלא יסודו משום ימי מועד, ותקיעת הכהנים בחצוצרות בו היא מצות תקיעה ד'במועדיכם', וכמבואר בדברי הגר"א (ביו"ד שצט סק"ט) לענין קימה מאבלות בערב פסח לאחר חצות, דקרא חשבו בתוך המועדים. וכ"מ בפוסקים לענין איסור מלאכה [ואף אם לא ננקוט כפי שרצו אחרונים לחדש שהוא יו"ט לשאר מילי, מ"מ לענין ההלכות השייכות לקרבן ולמקדש מיהת הוי כשאר מועדות שהם זמני זכרון], ומצד זה נאמר בו דין שירה, כשאר ימי המועדות שהחליל מכה לפנייהם והלויים קוראים אז את ההלל כנ"ל". וכיון שכן, שירה זו אינה תלויה בהכרח ביין, שאין זו שירה מצד הקרבן אלא מצד היום.¹⁰

וזהו שהוכיחו התוס' מחנוכות העזרות שיש שם שירה אף בלא יין, והיינו מהאי טעמא גופיה, דשירה זו אף היא מדינא דתקיעה בימי שמחה, וכפי שפירשו הנצי"ב והמש"ח פשטיה דקרא ד'ביום שמחתכם' דהיינו יום חנוכת העזרה [שעל כן כתב הרמב"ם שימי חנוכה הם ימי 'שמחה' משום שהם ימי חנוכת המזבח כידוע], והראו בראיות רבות ד'יום שמחה' קרי לימי חנוכת המזבח והעזרות, ובהם היו הכהנים מחצצרים בחצוצרות.¹⁰ וא"כ הרי חזינן דדין שירה של זמן שמחה אינו תלוי ביין, וה"נ שירה שעל הפסח שנדרש מהאי קרא, דינו כשאר המנויים בהאי קרא.¹¹

יד ובוה מובנים דברי הרמב"ן הנ"ל שהביא על קרא ד'ביום שמחתכם... ותקעתם' הא דעיקר שירה בפה, ומה ענין שיר לתקיעות - אך לפי האמור ניהא שהתקיעות היו נאמרות עם ההלל שהוא השיר.

טו וזכינו לדין שאם אין יין, נאמרת השירה ביו"ב יום בלא יין מדין חובת היום, כמו בשחיטת הפסח. וצ"ע. ועוד יש להסתפק לגבי תקיעות חצוצרות בר"ה ובר"ח ושאר ימות הפסח שאין גומרים את ההלל, האם תוקעים כשאין יין (ואולי אפילו כשאין קרבן. רמ"ז) מדין חובת היום. ע"ע בענין הלל בשחיטת פסחים בשיעור נד, ג-ד.

טז ואם כי הביאו מקראות רבות שכך נהגו, צ"ע לענין ההלכה, שהרי לא הוזכר במשנה ובגמרא וברמב"ם תקיעת חצוצרות בסדר השיר של הוספה על העזרות.

יז ק"ק לפי"ז דמחלקינן הדרשות בסכינא חריפא, ד'ביום שמחתכם' דמשמע בפשטיה תקיעה מצד יום שמחה, נדרש בספרי על השבתות והוא מצד הקרבן ולא מצד היום לפי האמור. ואילו 'זבחי' דקאי בפשטיה אקרבן, נדרש על קרבן פסח והוא מדין זמן שמחה ולא מדין שירה על הקרבן. וע"ע בשיעור נד.

עיקרי דברים

א מצות תקיעה בחצוצרות, גדרה ויסוד ענינה הוא לזיכרון ישראל לפני ה' בזמנים הטעונים זכירה, בזמן מלחמה וצרה (ע"י הזעקה) או בימי מועד ושמחה.

בנוסף לכך נלמד מדרשה דין תקיעה על כל קרבנות ציבור שקבוע להם זמן, שיסודו הוא מדין שירה שעל הקרבן. תקיעת הכהנים ושירת הלויים עמהם מהוים יחד קיום דין שירה.

השירה היא מצוה השייכת לדיני הקרבן, וממילא גם התקיעות שעימה, אבל התקיעות המחויבות בימי מועד, אינן שייכות בעיקרן לדיני הקרבן אלא מצוותן מצד הזמן עצמו. (בג)

ב שבתות שנתרבו לתקיעות, נתרבו לדין התקיעה שעל הקרבן ולא משום עצם היום, שאין השבת זמן זכרון אלא ימי מועד וראשי חודשים בלבד. ולכך אין הזכרת שבת ב'עלה ויבוא'. (א)

ג מדברי הרמב"ם נראה שמצות התקיעה שענינה להעלות זכרון של ישראל, מצות כלל הציבור היא ולא מצוה המוטלת על הכהנים בלבד כדברי החינוך. (א)

ד משמע מפשט דברי הרמב"ם שמצות התקיעה, אף זו שעל

כל קרבנות ציבור - נעשית בכהנים.

ושמא יש מקום לומר (עפ"י דברי הנצי"ב) שהתקיעות שלא במקום המקדש או ארון הקודש, א"צ כהנים. (א ד)

ה נוב וגבעון, נראה (עפ"י הספרי-זוטא) שהיו נוהגות בהן רק התקיעות שמצד הקרבן, ולא אלו שמצד ימי מועד ושמחה. טעם הדבר (עפ"י הנצי"ב) מפני שקיום המצוה אינה אלא 'לפני ה' כלומר במקום המקדש או ארון הקודש. (ד)

ו התקיעות וההלל שבשחיטת הפסח, ראשון ושני, יסודן מדין חובת הזמן שהוא יום מועד, ולכך נאמרה שירה זו שלא על היין.

ובן השיר הנאמר בחנוכת המזבח והעזרה, יסודו מ'זבחים שמחתכם' (כפירוש הנצי"ב והמש"ח) ועל כן אינו צריך להאמר על היין. לא הותנה השיר ביין אלא שיר הבא מחמת הקרבן. (ה)

ז דרך הרמב"ם בספר המצוות להגדיר המצוה לפי הפשט המפורש בכתוב, ולא לפי הדינים הנלמדים מדרשה, וכמו שהגדיר מצות לולב רק בנטילתו במקדש שבעה, וכן בתקיעות החצוצרות - רק בימי מועד ור"ח ובזמן צרה.

ברמזי המצוות מגדיר הרמב"ם את קיום המצוה, ובגוף ההלכות את מעשה המצוה. (א ג)

